

250 éve született Friedrich Hölderlin

Hudy Árpád fordításai

Ugyanebben az évben, 1798-ban született a rövid ódák másik gyöngyszeme, az *An die Parzen* (A párkákhhoz) is. Hölderlin, aki ekkor Majna-Frankfurtban él, felhagy az előző alkotói korszakára jellemző rímes himnuszokkal, és a klasszikus görög–római költészet legjobb hagyományait eleveníti fel. Ezekben az években Európa-szerte reneszánszát éli a nemzeti irodalmakban a nyugati ókor fennkölt versformája, az óda – nálunk Virág Benedek, majd Berzsenyi Dániel a legkiválóbb művelője.

Az újkor Horatiusa

Hölderlin nemcsak fölényes formaművészete révén az újkor Horatiusa, vagyis legnagyobb ódaköltője. Az ünnepélyesség, emelkedettség nála már nem többnyire pusztán irodalmi konvenció, égi vagy földi nagyságoknak kijáró stiláris tiszteletadás, hanem a személyes és általános emberi létproblémák megragadásának komoran méltóságteljes hangneme. Másik hatásos eszköze a rövidség – elhagyás, tömörítés – amely megelőlegezi a lassan színre lépő modern lélek krónikus nyughatatlanságát.

Jelentős poétikai újításában a korabeli két német költőfejedlem is közvetlenül befolyásolta Hölderlint. Goethe tanácsolta neki, hogy írjon „rövid költeményeket”, s azok tárgya legyen mindig „emberileg érdekes”. Schiller pedig arra intette őt egy levélben, hogy „lelkesültségében se veszítse el józanságát”, és kerülje a bőbeszédűséget. A Loreley költője egyébként szintén szerzett

egy verset *A párkákhoz* címmel, de ebben mintha negatív példával igyekezne szemléltetni saját intelmeit...

A jelentős német irodalomkritikus, a száz éve, 1920-ban született, és 2013-ban elhunyt Marcel Reich-Ranicki szerint Hölderlinnek ez a költeménye a német nyelv csodái közé tartozik. Bár pátosza felülmúlhatatlan, nem harsány vagy tolakodó. A költő sok más verséhez hasonlóan ez is eszkatologikus alaphangulatú fohász. Csak a művészet, melynek a lélek isteni létezése köszönhető, teszi elviselhetővé a földi életet.

A párkákhoz

*Csak Egy nyarat adjatok, Hatalmasok!
És még egy őszt, érett dalomhoz nékem,
Hogy szívem megadóan, édes
Játéktól telten haljon meg aztán.*

*Lelkem, melynek isteni jog, amíg élt,
Nem járt, nem nyughat ott lenn, Orkuszban sem,
Ám ha csak egyszer nékem a szent
Dal, a szívemnek kedves, sikerül,*

*Isten hozott, ó, árnyékvilági csönd!
Jó nékem akkor, lantom játéka bár
Nem kísérhet le oda. Egyszer
Éltem, mint Istenek, és több nem kell.*

An die Parzen

*Nur Einen Sommer gönnt, ihr Gewaltigen!
Und einen Herbst zu reifem Gesange mir,
Daß williger mein Herz, vom süßen
Spiele gesättiget, dann mir sterbe.*

*Die Seele, der im Leben ihr göttlich Recht
Nicht ward, sie ruht auch drunten im Orkus nicht;
Doch ist mir einst das Heilge, das am
Herzen mir liegt, das Gedicht, gelungen,*

*Willkommen dann, o Stille der Schattenwelt!
Zufrieden bin ich, wenn auch mein Saitenspiel
Mich nicht hinab geleitet; Einmal
Lebt ich, wie Götter, und mehr bedarfs nicht.*

1982-ben Ligeti György neoexpresszionista kamarakórus-művet írt *Hölderlin-fantáziák* címmel. A darab alapjául szolgáló három költemény egyike az *Abendphantasie* című óda, amelyet Hölderlin 1799-ben, súlyos egzisztenciális válsága idején vetett papírra.

A szépség sorsa

A költemény kezdőképei arkádiai táj időtlen idilljét árasztják: a napi munka után elpihen a dolgos világ – amint fél évszázad múlva Arany festi ruszतिकus szalontai zsánerképében: „*Este van, este van: kiki nyugalomba!*” De Hölderlinnél a föld, a tenger és a vásár kétkezi munkásai mellett felvillan a szellemi foglalkozásúak derűs esti összejövedele, baráti vacsorája is a hívogató lugasban, valamint – nemcsak epikusan, a meseszövés elemeként – a vándor, az otthontalan, az idegen.

A lírai ének nem megnyugvást hoz a nap vége, hanem fájoan szembesíti kitaszítottságával, kívülállásával, elérhetetlen vágyaival. S bár a vers végén látszólag megbékél sorsával, a világ változtathatatlan rendjével, a szinte gúnyosan keserű önitélet – „*túl sokra vágy a szív*” – ennek ellenkezőjéről árulkodik.

Hölderlin nem sokkal azután írta ezt az ódát, hogy menekülésszerűen oda kellett hagynia házitanítói állását Frankfurtban,

mert kitudódott a munkaadója felesége iránti vonzalma. A betegesen érzékeny fiatalember szerelmi csalódását megaláztatás és megélhetési bizonytalanság tetézte. E fájdalomból gyöngyözött ki ez a csodálatos költeménye is. A költőknél persze ősidők óta hivatás – ha úgy tetszik: szakmai ártalom – a szenvedés, Hölderlint azonban még avatott tollú sorstársai fölé is emeli kristálytiszta képnyelve és meghökkentő formakultúrája.

Az óda alkaioszi strófában íródott, de ritmusa egyedien szabálytalan. (Ami könnyíti is meg nehezíti is az átültetését.) Hölderlin itt is bőven él a lírájára oly jellemző áthajlítással, amikor a versmondát átmegy a következő sorba (enjambement), még hozzá radikálisan, vagyis gyakran az alany és állítmány szerves kettősét is „eltöri”. További sajtóságos ízt kölcsönöz versnyelvezetének, hogy előszeretettel cseréli fel a szórendet.

A hatás (legalábbis az eredetiben) magáért beszél. Vagy inkább: a költő éterien emelkedett gondolataiért. Panasza az érző, gondolkodó ember örök panasza: *„Ki mondhatná hát, hogy biztosan áll, mikor a szépség is csak sorsának érlelődik, mikor az isteninek is meg kell alázkodnia és osztoznia a halandóságban minden halandókkal!”* (Hölderlin: *Hyperion*. 35. fejezet)

Esti ábrándkép

*Háza előtt, árnyékban ül békésen
A gazda, egyszerű tűzhelye füstöl.
Vendégvárón kondul vándornak
Békés falun át esti harangszó.*

*Tán most térnek kikötőbe hajósok
Távol városban, elhal a vásár víg,
Dolgos zaja, néma lugasból
Int közös asztal fénye barátnak.*

*De hová én? A halandók élete
Munka s fizetség; fáradtság s pihenés*

*Forgása öröm; mért csak az én
Mellemben nem nyughat már a tövis?*

*Az alkonyi égen tavasz ragyog fel;
Rózsa virul számtalanul, békés
Aranyvilág; oda vágyom, ó,
Bíbor fellegek! Ott a magasban*

*Fénnyé s léggé oszoljaék öröm és kín! –
De ostoba kéréstől űzve tűnik
A varázs; jó a sötét s árván,
Mint mindig, állok az ég alatt én –*

*Jöjj hát most, gyöngéd szender! Túl sokra vágy
A szív; de végre, Ifjúság, ellobbansz,
Te nyughatatlan, álmodozó!
Békés, derűs aztán az öregség.*

Abendphantasie

*Vor seiner Hütte ruhig im Schatten sitzt
Der Pflüger, dem Genügsamen raucht sein Herd.
Gastfreundlich tönt dem Wanderer im
Friedlichen Dorfe die Abendglocke.*

*Wohl kehren izt die Schiffer zum Hafen auch,
In fernen Städten, fröhlich verrauscht des Markts
Geschäft'ger Lärm; in stiller Laube
Glänzt das gesellige Mahl den Freunden.*

*Wohin denn ich? Es leben die Sterblichen
Von Lohn und Arbeit; wechselnd in Müh' und Ruh*

*Ist alles freudig; warum schläft denn
Nimmer nur mir in der Brust der Stachel?*

*Am Abendhimmel blühet ein Frühling auf;
Unzählig blühn die Rosen und ruhig scheint
Die goldne Welt; o dorthin nimmt mich,
Purpurne Wolken! und möge droben*

*In Licht und Luft zerrinnen mir Lieb' und Leid! –
Doch, wie verscheucht von thöriger Bitte, flieht
Der Zauber; dunkel wirds und einsam
Unter dem Himmel, wie immer, bin ich –*

*Komm du nun, sanfter Schlummer! zu viel begehrt
Das Herz; doch endlich, Jugend! verglühst du ja,
Du ruhelose, träumerische!
Friedlich und heiter ist dann das Alter.*

